QURBON BEREGIN HAYOTI VA FAOLIYATI: MATBUOT, MA'RIFAT VA MILLIY ADABIYOT TARAQQIYOTIDAGI O'RNI

Shakirova Mardona Maqsudbek qizi
Osiyo xalqaro universiteti tarix fani o'qituvchisi
Email:mardonamaqsudovna@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23139203

Annotatsiya.
Mazkur tezis XX asrning birinchi yarmida O'zbekistonning ijtimoiy-madaniy, ma'rifiy va adabiy hayotida faol ishtirok etgan jurnalist, muharrir, noshir va jamoat arbobi Qurbon Bereginning hayoti va faoliyatiga bag'ishlanadi. Unda Qurbon Bereginning Xorazm muhitida shakllanishi, matbuot sohasidagi faoliyati, "Inqilob quyoshi", "Madaniy inqilob" hamda "Sovet adabiyoti" kabi nashrlardagi muharrirlik faoliyati, O'zbekiston davlat nashriyotidagi ishlari, ta'lim va madaniyat rivojiga qo'shgan hissasi tahlil qilinadi. Shuningdek, uning Abdulla Qodiriy, Cho'lpon va boshqa o'zbek ijodkorlari ijodini qo'llab-quvvatlashdagi o'rni hamda 1937–1938-yillardagi siyosiy qatag'onlar natijasida fojiali tarzda hayotdan ko'z yumgani yoritiladi. Qurbon Bereginning hayoti o'zbek matbuoti va madaniyati tarixidagi murakkab, ziddiyatli va ayni paytda muhim davrni o'rganishda alohida ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Qurbon Beregin, Xorazm, matbuot, jurnalistika, "Inqilob quyoshi", "Madaniy inqilob",

"Sovet adabiyoti", "Sharq yulduzi", O'zbekiston davlat nashriyoti, milliy adabiyot, ma'rifat, qatag'on. Kirish
XX asrning 20–30-yillari O'zbekiston tarixida murakkab va ziddiyatli davr sifatida alohida o'rin egallaydi. Bir tomondan, ushbu davrda savodxonlikni oshirish, maktab va madaniyat muassasalarini tashkil etish, matbaa va nashriyot ishlarini rivojlantirish, yangi adabiy muhitni shakllantirish kabi jarayonlar kuchaydi. Ikkinchi tomondan esa, siyosiy-mafkuraviy nazoratning kuchayishi milliy ziyolilar faoliyatiga katta bosim o'tkazdi. Ayniqsa, 1937–1938-yillardagi ommaviy siyosiy qatag'onlar natijasida o'zbek xalqining ko'plab ilg'or vakillari qamoqqa olinib, soxta ayblovlar asosida jazolandi. Ana shunday murakkab tarixiy sharoitda faoliyat olib borgan ziyolilardan biri Qurbon Beregin edi. U jurnalist, muharrir, noshir, tashkilotchi va jamoat arbobi sifatida O'zbekistonning ijtimoiy-madaniy hayotida sezilarli iz qoldirdi. Manbalarda uning 1930-yillarda O'zbekiston Sovet Yozuvchilari uyushmasida, O'zbekiston SSR Kommunistik partiyasi tizimida hamda davlat nashriyoti sohasida mas'ul lavozimlarda faoliyat yuritgani qayd etiladi. XX asr boshlarida Xorazmda ma'rifatparvarlik va yangi usuldagi ta'limga bo'lgan ehtiyoj kuchayib borayotgan edi. Qurbon Beregin ham ana shu jarayonlardan chetda qolmadi. U o'z faoliyatini jurnalistika va ijtimoiy-ma'rifiy ishlar bilan bog'ladi. Uning tashkilotchilik qobiliyati va jurnalistik mahorati tez orada matbuot sohasida namoyon bo'ldi.Qurbon Beregin faoliyatining muhim bosqichlaridan biri "Inqilob quyoshi" gazetasidagi ishidir. Manbalarda u 1927-yil fevral oyidan mazkur gazetaning bosh muharriri etib tayinlangani qayd etiladi. Gazeta keyinchalik "Xorazm haqiqati" nomi bilan faoliyat yuritgan. Bosh muharrir sifatida Qurbon Beregin yosh ijodkorlarni matbuot atrofida birlashtirishga intildi. Bu jihat uning jurnalistik faoliyatining muhim tomonlaridan biri bo'lib, u yosh

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

qalamkashlarning maqola va materiallarini chop etish, ularning ijodiy shakllanishiga imkon yaratishga harakat qilgan. O‘sha davrda matbuot nafaqat axborot vositasi, balki aholini savodxonlikka, yangi ijtimoiy va madaniy qarashlarga yo‘naltiruvchi muhim vosita hisoblangan. Shu sababli muharrirning faoliyati nashrning mazmuni va yo‘nalishini belgilash bilan bir qatorda, butun bir avlodning dunyoqarashi shakllanishiga ham ta’sir ko‘rsatgan. Qurbon Beregin jurnalistika bilan bir qatorda ijtimoiy va siyosiy jarayonlarda ham faol qatnashdi. 1928–1929-yillarda Xorazmda amalga oshirilgan ijtimoiy-siyosiy va xo‘jalik tadbirlarida ham ishtirok etgani manbalarda qayd etiladi. Keyinchalik u maorif va madaniyat sohasidagi mas’ul lavozimlarda faoliyat yuritdi. U ta’lim va madaniyatni rivojlantirish masalalariga ham katta e’tibor bergan. \ Qurbon Bereginning o‘zbek adabiyoti tarixidagi eng muhim xizmatlaridan biri uning “Sovet adabiyoti” jurnalidagi bosh muharrirlik faoliyatidir. 1935-yilda u o‘sha davrda “O‘zbekiston sho‘ro adabiyoti”, keyinchalik “Sovet adabiyoti” deb nomlangan jurnalga bosh muharrir etib tayinlangan. Mazkur jurnal hozirgi “Sharq yulduzi” jurnalining tarixiy davomchilaridan biridir. Qurbon Beregin bosh muharrirlik qilgan davr siyosiy jihatdan nihoyatda murakkab bo‘lishiga qaramay, jurnalda o‘zbek adabiyotining ko‘plab namunalari chop etilgan. Qurbon Bereginning adabiyotga munosabati uning Abdulla Qodiriy va Cho‘lpon kabi ijodkorlarga bo‘lgan munosabatida ham ko‘rinadi. Ularning ijodini nashr etish va adabiy muhokamaga olib chiqish o‘sha davrning siyosiy sharoitida katta jasorat talab qilgan. U O‘zbekiston Yozuvchilar uyushmasining tashkil topishi va dastlabki faoliyatida ishtirok etgan. Yozuvchilar uyushmasining ilk qurultoyini tashkil etishda faol qatnashgani va uyushma hay’atiga saylangani haqidagi ma’lumotlar uning adabiy tashkilotchilikdagi rolini ko‘rsatadi. 1937-yilda Moskvada o‘zbek adabiyoti va san’ati dekadasini tashkil etish jarayonida ham Qurbon Beregin faol ishtirok etgan. Mazkur tadbir O‘zbekiston san’ati va adabiyotini ittifoq miqyosida namoyish etish maqsadini ko‘zlagan. Uning tashkilotchilik faoliyati o‘sha davrda munosib baholangan va manbalarda Qurbon Beregin “Hurmat belgisi” ordeni bilan taqdirlangani qayd etiladi.1937-yil O‘zbekiston tarixida eng og‘ir siyosiy qatag‘on davrlaridan biri bo‘ldi. Minglab ziyolilar, davlat va jamoat arboblari, yozuvchilar, olimlar va madaniyat xodimlari turli soxta ayblovlar bilan ta’qib qilindi. Qurbon Beregin ham ana shu qatag‘on siyosatining qurboniga aylandi. U 1937-yil 5-sentabrda hibsga olingan. Unga “millatchi ziyolilarni asrash”, “aksilinqilobiy tashkilot bilan aloqadorlik” kabi siyosiy ayblovlar qo‘yilgan. Bugungi kunda Qurbon Beregin merosini o‘rganish o‘zbek matbuoti, adabiyoti va ma’rifat tarixini yanada chuqurroq anglashga yordam beradi. Uning faoliyatida uchta muhim yo‘nalishni ajratib ko‘rsatish mumkin: Birinchidan, matbuotchilik faoliyati. Qurbon Beregin bir nechta nufuzli nashrlarda bosh muharrir sifatida faoliyat olib bordi. Ikkinchidan, ma’rifat va nashriyotchilik faoliyati. U maktablar, ta’lim muassasalari va nashriyotlar rivojiga o‘z hissasini qo‘shdi. Uchinchidan, milliy adabiyotni qo‘llab-quvvatlash faoliyati. Uning bosh muharrir sifatidagi faoliyati ko‘plab o‘zbek ijodkorlarining asarlarini keng jamoatchilikka yetkazish bilan bog‘liq bo‘ldi. Shu jihatdan Qurbon Bereginning hayoti nafaqat qatag‘on tarixining, balki XX asr boshlaridagi o‘zbek madaniy uyg‘onish jarayonining ham muhim sahifalaridan biridir

Xulosa

Qurbon Beregin XX asrning birinchi yarmida O‘zbekistonning matbuot, adabiyot, maorif va madaniyat sohalarida faoliyat yuritgan ko‘p qirrali ziyolilardan biri edi. Uning hayot yo‘li Xorazm muhitidan boshlanib, respublika miqyosidagi jurnalistika, nashriyotchilik va jamoat faoliyatigacha davom etdi. Qurbon Beregin hayoti bugungi avlod uchun bir necha jihatdan muhim saboq beradi. Avvalo, uning faoliyati milliy matbuot, ma’rifat va adabiyot taraqqiyotiga xizmat qilgan fidoyilik namunasi sifatida baholanishi mumkin. Ikkinchidan, uning taqdiri siyosiy qatag‘onlarning inson hayoti va milliy

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

madaniyatga yetkazgan zararini anglashga yordam beradi. Uchinchidan, uning nomi va ilmiy-madaniy merosini o‘rganish O‘zbekiston tarixining murakkab davrlarini xolis va ilmiy asosda tadqiq etish uchun muhim ahamiyatga ega. Shu sababli Qurbon Bereginning hayoti va faoliyatini yanada chuqur o‘rganish, uning publitsistik va muharrirlik merosini tadqiq etish, u boshqargan nashrlar sahifalarini tizimli ravishda tahlil qilish bugungi tarixshunoslik va matbuotshunoslikning dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Xorazmdagi siyosiy qatag‘onlar. — O‘zbekiston Milliy axborot agentligi materiallari.
   2.“Qurbon Bereginni bilasizmi?” — Qurbon Beregin hayoti va ijodiy faoliyatiga bag‘ishlangan biografik material.
2. Vatanparvar. 8-son. — Qurbon Bereginning adabiy-publitsistik va muharrirlik faoliyatiga oid materiallar.
3. Oyina. — O‘zbek matbuoti va 1937-yil qatag‘onlari tarixiga oid materiallar.
   O‘zbekistonda siyosiy qatag‘onlar tarixi va qatag‘on qurbonlarini oqlashga oid ilmiy-tarixiy materiallar.
4. XX asr o‘zbek matbuoti va adabiyoti tarixiga oid ilmiy tadqiqotlar

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.